

наша СЛОВА

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года

№ 52 (1255) 30 СНЕЖНЯ 2015 г.

З Новым годам!

2016

У Вушачах адкрылі і асвяцілі помнік Рыгору Барадуліну

На другі дзень Каляд 26 снежня ў Вушачах адкрылі помнік Народнаму паэту Беларусі Рыгору Барадуліну. Помнік - валун з высечаным на ім крыжкам - асвяцілі архімандрит Сяргей Гаек, святар грэка-каталіцкай царквы айцец Аляксандар Шаўцоў з Полацка і ксёндз Аляксей Асон з Вушачаў.

На імпрэзе прысутнічала Валянціна Барадуліна, удава паэта, Валянціна Быкава, родная сістра знакамітага пісьменніка.

ніка, літаратары Уладзімір Някляеў, Сяргей Шапран, Міхась Скобла, жыхары Вушачаў.

Зрэшты, жыхароў райцэнтра было небагата. Навіна пра адкрыццё помніка перадавалася неафіцыйна - з вуснаў у вусны, бо ў мясцовай газете анякага паведамлення пра гэта не было.

Тым не менш,

этот валун вагою ў 2,5 тонны, на якім высечаны надпіс: "Рыгор Барадулін. Сын. 1935-2014". Эта гады жыцця паэта. Побач знаходзіцца магіла маці Рыгора Іванавіча, на ім напісаны "Мама Акуліна Андэрэена Барадуліна".

Гэта была воля Рыгора Барадуліна - каб яго пахавалі побач з маші ў родных Вушачах. І помнік, які ён атрымаўся, дзядзька Рыгор напрапорочу сабе яшчэ пры жыцці. Пра гэта нагадаў прысутнічым паэт Уладзімір Някляеў:

- Мы прысутнічаем пры выкананні апошняй волі дзядзькі Рыгора. У ягоным варышы "Прашэнне", напісаным

яшчэ ў 1995 годзе, ёсць радкі: "Калі я адыду, пастаўце мне валун сівы і крыж на валуне..." Гэта воля выканана тут, на роднай Вушацкай зямлі.

Жорнавая камяні, укладзеная ў падножка - ідэя скульптара Ігара Засімовіча, аўтара помніка. Яна з'явілася з таго, што перад хатай Барадуліна ў Вушачах - брукаванка, якую ён вельмі любіў. Спачатку хацелі зрабіць брукаванку і тут, а потым Ігару Засімовічу прыышла думка пакласці жорны. Да ўсяго, дзед Барадуліна, Андрэй Галвіньш, быў млынаром. І ў беларусаў жорны - сімвал творчасці, урадлівасці. І быў звычай ставіць жорны на магілы людзям, якія мелі надзвычайнью здольнасці, былі чарапінкамі...

Радыё Свабода.

15 гадоў часопісу
"АБАЖУР"

Аналітыка прафесіі - журналісткі часопіс "Абажур" гэтым займаецца ўжо 15 гадоў. Галіновае выданне Беларускай асацыяцыі журналістаў адзначае юбілей. Паўстай ён у снежні 2000 года, калі ў БАЖЫ зразумелі, што ёсць патрэба ў адмысловым выданні пра журналістыку і для журналістаў, каб апісаць працэсы, якія адбываюцца ў гаініне, дыскутаваць на прафесійныя тэмы ды дзяяціцца досведам. Сёння, паводле галоўнага рэдактара часопіса Уладзіміра Дзюбы, "Абажур" знайшоў сваё месца.

- 15 гадоў мы працуем. На сённяшні дзень "Абажур" - гэта своеасаблівы летапіс. Можна паднімць архівы, ёсць і электронны варыянт у фармаце ПДФ. Гэта летапіс суправадствия наступу на свободу слова, на вольную журналістыку і г.д.

Пытанні прафесійных стандартгаў і праблемы журналісткі этыкі, замежны досвед і гісторыя беларускай незалежнай журналістыкі - гэта толькі кароткі пералік тэмаў, якія трапляюць на старонкі "Абажура".

На канец лістапада выйшла ўжо 113 нумароў.

Дэвіз часопіса: "Трымайся праўды".

Улад Грынёўскі,
Беларускае Радыё Рацыя.

"Наша слова" віншуе рэдакцыю часопіса "АБАЖУР" з 15-гаддзем выдання, а разам з Калядамі і Новым годам. Нам, як нікому, вядома, як не проста трymаць на працягу 15 гадоў высокую марку адзінага прафесійнага выдання беларускай незалежнай журналістыкі.

Сто гадоў вам, сябры, вострага пяра і светлых галоў. Трымайцесь праўды!

ISSN 2073-7033

9 772 073 703 003 >

ініцыятар стварэння помніка Глеб Лабадзенка адзначыў, што вялікі ўнёсак у гэту справу зрабілі і мясцовыя ўлады. Яны арганізавалі будаўнічыя работы, а да сённяшняга дня падсыпалі жвірамі сцежкі на могілках.

Надмагільны помнік Народнаму паэту Беларусі -

зладзенія ў падножка - ідэя скульптара Ігара Засімовіча, аўтара помніка. Яна з'явілася з таго, што перад хатай Барадуліна ў Вушачах - брукаванка, якую ён вельмі любіў. Спачатку хацелі зрабіць брукаванку і тут, а потым Ігару Засімовічу прыышла думка пакласці жорны. Да ўсяго, дзед Барадуліна, Андрэй Галвіньш, быў млынаром. І ў беларусаў жорны - сімвал творчасці, урадлівасці. І быў звычай ставіць жорны на магілы людзям, якія мелі надзвычайнью здольнасці, былі чарапінкамі...

Радыё Свабода.

(Заканчэнне. Пачатак у
папяр. нумарах.)

Узвышэнне пасярод лесвіцы да помніка адзначае ўплыў на афрыкаанс таксама моў малайскай, арабскай і крэольскай малайска-партугальскай.

Круглы подыум спраўа сімвалізуе паўднёвую частку Афрыкі. Паўшар'і на поўдні сімвалізуюць уплыў афрыканскіх моваў: хкоі, ксоза, зулу, сота. Зноў жа ніводная паўшар'е не абазначае пэўную мову. Памер паўшар'я якраз павялічваеца ў кірунку гіпербалы.

Афрыканскія і ёўрапейскія мовы зліваюцца, утвараючы мост, і ўліваючы ў падмурок гіпербала.

Адзін элемент помніка падаецца лішнім - гэта кароткі надпіс перад лесвіцай да яго. Яго можна перакласіц як "Мы адданыя гэтаму" ці "Мы ставімся да гэтага сур'ёна". Можна было б і не пісаць... Фраза прыпісваецца некалькім палітыкам як фрагмент іх прамоў супраць палітыкі англізацыі Паўднёвой Афрыкі.

Але і гэтага ім мала! Даследаванне, распачатае музеем мовы афрыкаанс у 2010 годзе, ужо зафіксавала ў розных гарадах краіны не менш за 20 помнікаў мове.

Які кантэкст усталявання гэтага помніка? Моўнае пытанне ў Паўднёвой Афрыцы заўжды стала востра. У канцы 18 стагоддзя Брытанія захоплівае заснаваную галандцамі Капскую калонію і абавязае англійскую мову мовай адукцыі і ўраду, распачынаеца перыяд англізацыі. Школьнікі за выкарыстанне роднай

мовы прымушаюць насіць шыльду з надпісам "Я - асёл". Родная мова робіцца для афрыканераў сімвалам нацыянальнай ідэнтычнасці і адраджэння. У канцы 19 стагоддзя распачынаеца рух за развіццё мовы афрыкаанс. Да таго часу гэта мова успрымалася як нізкастатусны дыялект. Змаганне за афіцыйны статус афрыкаанс накладвае адбітак на нацыянальныя характеристары і ідэалогію. Не гледзячы на фармальнае ўраўнаважванне ў правах з англійскай галандской мовы ў 1910, а афрыкаанс у 1925, фактычна перыяд англізацыі цягнецца да 1948 года, калі да ўлады прыходзіцца Нацыяналістычная партыя.

Перыяд з 1948 па 1994 - час росквіту афрыкаанс. Адначасова гэта і перыяд апартэйду як афіцыйнай дзяржаўнай палітыкі. Падчас апартэйду дзяржава навязвае гэтую мову іншым моўным супольнасцям. У 1976 годзе загад ужываць афрыкаанс у якасці адзінай мовы навучання шэрагу прадметаў у негрыянскіх школах справакаваў дэмманстрацыю пратэсту ў Саўета, негрыянскім прыгарадзе Ёханэсбурга. Каля 15000 чалавек, у асноўным школьнікаў, выйшлі на вуліцы з плакатамі кшталту "Афрыкаанс - прэч!". Дэмманстрацыя была растралянна паліцыяй, вельмі шмат людзей было забіта.

Падчас апартэйду афрыкаанс асцыяываўся з расісц-

Помнік пакутнікам у Дацы (Бангладэш)

кай палітыкай, стаўленне да гэтай мовы ў вялікай часткі насельніцтва краіны было дужа адмоўным. Біскуп Дэсманд Туту называе афрыкаанс мовай прыгнятальнікаў. У сваю чаргу англійская мова стала знакам пратэсту і сродкам аўяднання негрыянскага насельніцтва.

У літарытуры, праўда, адзначаеца, што колькасць афрыкаанс-моўных нябелых, якія пацярпелі ад апартэйду была большая, чым колькасць афрыкаанс-моўных расістў. Акрамя таго, эксплуататары неграў ў прамысловасці і суворавінадабычы былі ў асноў-

ным англомоўныя. Нарэшце, сярод носьбітаў афрыкаанс быўа "невялікая, але заўажная" апазыція апартэйду.

Камітэт па стварэнні помніка быў утвораны ў 1942 годзе, у 1964 быў абвешчаны конкурс на лепшы праект. Помнік быў усталяваны ў 1975 годзе ў гонар 50-годдзя абавязчэння афрыкаанс афіцыйнай мовай, а таксама стогадовага юбілею Таварыства сапраўдных афрыканераў, якое змянілася прапагандай афрыкаанс. На мэрапрыемстве прысутнічала больш за 40.000 чалавек. Пагроза белых пісьменнікаў праінаваць мерапрыемства, калі на яго не запросіць пісьменнікаў іншых рас, прымусіла ўлады пайсці на такую саступку.

Апартэйд быў адменены ў 1994 годзе, і сёння ў краіне адзінаццаць афіцыйных моў. Паводле перапісу 2011 года афрыкаанс была роднай мовай 13,5% насельніцтва, амаль 7 мільёну чалавек. Гэта трэцяя па распаўсюджанасці родная мова краіны. Шмат жыхароў ПАР валодае афрыкаанс як на першай мове. Аднак вялікая ролі англійскай мовы кідае афрыкаанс новы вылік.

Пасля 1994 года былі прапанаваны знесці помнік афрыкаанс разам з іншымі манументамі перыяду панавання афрыканераў як нікому не патрэбныя балочыя напаміны пра рэжым апартэйду. Нядайня дысертатыя пра паводзіны наведальнікаў помніка і іх стаўленне да яго паказвае, што і зараз стаўленне гэта неадназначнае. Напрыклад, пераважная большасць наведальнікаў-носьбітаў афрыкаанс адчувае гонар за сваю мову. З іншага боку, напрыклад, частка нябелых носьбітаў афрыкаанс адзначае, што гэта помнік маніфесту белому афрыканеру і яго мове, "гэта помнік не маёт афрыкаанс".

Каб развараць негатыўныя асцыяцыі помніка з апартэйдам, сёння прадпрымаюцца крокі па наданні яму новых

Дзяніс Тушынскі,
намеснік старшыні Таварыства беларускай мовы

Развітанне з словам?

Пачаў слухаць перадачу на тэму беларускага фальклору (канал "Культура". 30.08.2015). Навукоўца гаворыць па-беларуску добра. Гэта перш за ўсё і прыцягнула маю ўвагу. Але неўзабаве чую раз, другі: "... песню, каторую выконвае...; людзі, каторыя любяць ...". І як гэта ўжо не аднайчы было раней, здалі нерви - выключаю радыё. А, мусіць, варта было даслухаць да канца, каб хоць даведацца, хто гэты чарговы "паднадзенец" нашай мовы.

Мой такі ціхі пратэст, вядома ж, не перашкодзіц пашырэнню гэтага слова на месцы нарматыўных займеннікаў **які**, **што**. Бо сярод яго папулярызатараў "знакамітыя людзі": намеснік дырэktара рэспубліканскай бібліятэкі, вядомая даследчыца літаратуры, супрацоўніца выдавецтва... Пералік такіх асоб, пераважна маладзейшага пакалення, ужо ў адзін дзясятак не ўкладзенца. То цi варта пра гэта пісаць? Няхай ідзе, як ідзе...

І ўсё ж скарыстаю на году, каб запытацца: "Спадарове рупліўцы беларушчыны, чаго вы хочаце дасягнуць такой ноўшасцю? Узбагаціць мову? Дык у гэтым выпадку няма патрэбы: усталяваныя займеннікі **што**, **які** передаюць значэнне, з якім вы ўжываеце слова **каторы**". Успрымаеца гэта як запазычанне з рускай (*который*) і польскай (*kto*) мовай.

Алесь Каўрус.

Пайсці на кампраміс?

Пра ўжыванне назвы

Чарговы "дарунак" (дзеля "узбагачэння" беларускай мовы?) паднеслі чыноўнікі. Пасёлку далі назыву **Лябяды**. Пэўна ж, іх вуха не магло прыніць беларускага, хоць яно, можа, не менш мілагучнае, наймення **Лебядзіны**.

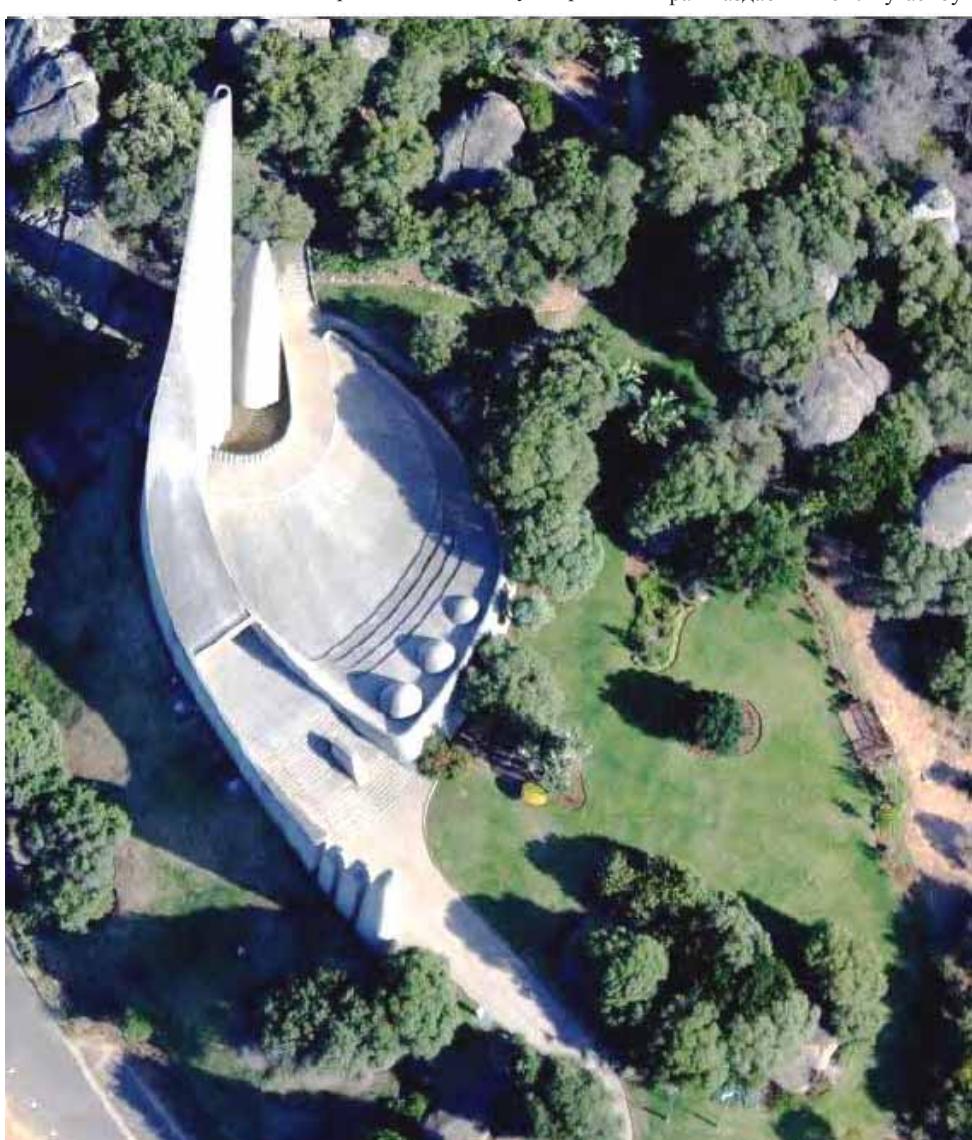
Пераконваць урадоўцаў у неправамернасці, недарэчнасці такога хрышчэння-перахрышчэння населеных пунктаў - відаць, марны занятак. Колькі было ў друку разумных прапаноў наконт вяртання, захавання спрадвечных і выбару новых назваў вуліц, плошчаў, вёсак і гарадоў! І часта яны заставаліся без увагі з боку ўладаў. На жаль, не пачуць галасы нашых славутых тапанімісту Леаніда Лыча, Валянціны Лемцоговай ды іншых.

У такіх варунах працягнуваю кампрамісны варыянт афіцыйнай, публічнай назвы. Хоць бы дзеля тых, хто заўве сябе беларусам. Не маючы пакуль магчымасці замяніць назоў і мусічы пісаць яго **Лябяды**, давайце будзем вымаўляць яго набліжана да нашай мовы.

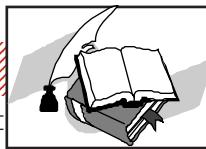
Кажам жа мы: **яярблод** - **яярблюджы**, **мядзведзь** - **мядзведжы**. Адпавядае такой фанетычнай заканамернасці і **Лябяды**.

Будзем гаварыць **Лябяды** - і нікі чыноўнік з выканкамі гэтага не забароніць.

Алесь Каўрус.

Помнік афрыкаанс

70-годдзе Рэспубліканскага клінічнага шпіталя інвалідаў Вялікай Айчынай вайны імя П.М. Машэрава

5 студзеня 2016 года грамадскасць Беларусі адзначыць 70-годдзе Рэспубліканскага клінічнага шпіталя інвалідаў Вялікай Айчынай вайны імя П.М. Машэрава.

Адначасова з ліччнем у шпіталі праводзілася сацыяльная рэабілітация інвалідаў вайны. На базе шпіталя былі арганізаваны курсы, на якіх інвалідаў вайны вучылі мірным професіям бухгалтара, фатографа, кухара. У 1969 г. Міністэрства аховы здароўя ўскладала на шпіталь арганізацыйна-метадычнае кіраўніцтва работай арганізацый аховы здароўя рэспублікі па медычным забеспечэнні ветэранаў Вялікай Айчынай вайны. Па ініцыятыве першага сакратара ЦК КПБ Беларусі П.М. Машэрава было прынята рашэнне аб будаўніцтве шпіталя для інвалідаў ВАВ па індывидуальнym праекце ў пасёлку Лясны. Шпіталь стаў адной з найлепшых установ аховы здароўя ў бытых СССР.

У 1985 г. уведзены ў эксплуатацыю яшчэ адзін корпус і колькасць ложкаў шпіта-

ля павялічылася да 700. У годнар 80-годдзе з дня народзінаў П.М. Машэрава і за заслугі ў будаўніцтве шпіталя ў 1998 г. установы было прысвоена імя П.М. Машэрава.

Сёння шпіталь узначалівае ўважлівы, добрасумлены чалавек Лішакоў Віктар Барысавіч. Ён знаходзіць час, каб выслушаць пацыентаў, якія прыходзяць да яго з рознымі пытаннямі. Зараз папраўляюць здароўе не толькі інваліды ВАВ, але і вязні фашистскіх канцлагераў, ветэраны працы.

У гонар 70-годдзя шпіталя хоціча сказаць усім медработнікам установы "Вялікі дзяк". Ад шчырага сэрца простымі словамі выказываемае ўдзячнасць за адказнасць, чуласць, спагадлівасць медперсаналу тэрапеўтычнага аддзялення № 7. Іх цеплыя, пышчотныя слова ствараюць добры настрой у хорых кожны дзень.

Асаблівыя слова падзякі заслужоўваюць лекары паліклінікі. Яны ўважліва, добразычліва адносяцца да інвалідаў, вязніў фашистскіх канцлагераў, ветэранаў ВАВ і працы.

Шчасця, здароўя, сямейнага Вам дабрабыту.

З павагай і ўдзячнасцю пацыенты 503 палаты:
Гоман В.І., Рэйлян Г.П.,
Харкевіч Т.П.,
Якімчык Н.Д.

Да 125-годдзя Аркадзя Смоліча

Аркадзь СМОЛІЧ

2016

СТУДЗЕНЬ

ЛЮТЫ

САКАВІК

КРАСАВІК

МАЙ

ЧЭРВЕНЬ

ЛІПЕНЬ

ЖНІВЕНЬ

ВЕРАСЕНЬ

КАСТРЫЧНІК

ЛІСТАПАД

СНЕЖАНЬ

БАРАНІЦЕ МОВУ ПРОДКАЎ УСТУПАЙЦЕ Ў ТБМ!

Наш адрес: вул. Румянцева, 13, 220034, Мінск, Беларусь

Тел./Факс (017) 284-05-11, e-mail: siedziba@gmail.com

Гарант ТБМ: tbn-movu by

Наши кар.

У 2016 годзе споўніцца 125 гадоў з дня нараджэння Аркадзя Смоліча, віднага дзеяча беларускага нацыянальна-дзяржаўнага адраджэння, тэарэтика беларускай сацыял-дэмакраты, намесніка дырэктара Інбелкульта, аўтара першага падручніка "Геаграфія Беларусі".

ГА "ТБМ імя Ф. Скарыны" выдала настакнены календар на 2016 год, прысвечаны А. Смолічу.

Сустрэча з гісторыкам у касцёле

23 снежня магілёўская суполка ТБМ зладзіла сустрэчу з вядомым беларускім гісторыкам і археолагам Алегам Дзярновічам. Размова здешла пра з'яўленне першых мураваных цвердзевых пабудоў на прыкладзе Крэўскага замка, дзе апошнія знаходкі даюць матэрыял для больш глубокага погляду на беларускую гісторыю. Таксама вялося пра ўзнікненне больш развітой гародской культуры, пра пытанні

балта-славянскага паходжання беларусаў і ўплыву на нашае развіццё суседніх этнасаў і ку-

льтур. Сустрэча, на якую Станіслава.

Алесь Сабалеўскі.
Фота аўтара.

Каляндар "Беларускае кола святаў"

gmail.com

Кошт календара: 50 тыс. рублёў (без уліку перасылкі).

У дадатак да календара можна замовіць яшчэ і

віншавальныя беларуска-

моўныя паштоўкі.

Азнаёміцца з поў-

ным пералікам нашых паш-

товак можна па спасылках:

У Кантакце і ў Фэйсбуку.

Сяржук Бахун.

Пабачыў свет прыго-
жы перакідны (12 аркушаў)
настольны каляндар "Бела-
рускае кола святаў" на 2016
год. Фармат календара 20 см
x 15 см.

Мэта выдання кален-
дара: папулярызацыя бела-
рускай мовы і святочных
традыцый нашага народа.

Замовіць каляндар
можна праз гэту электрон-
ную пошту: dryhavicz@

Беларускі нацыянальны касцюм

(Заканчэнне. Пачатак у папярэдніх нумерах.)

У халады адзеннем сялянскіх дзяцей былі кожушкі або світкі з чужога пляча (стэрэйшых дзяцей або бацькоў), доўгія спадніцы і порткі з даматканага палатна, суконная хустка і лапці з анучкамі, перавязаныя аборамі. Сабе на ногі дзеци надзвівалі зімой валёнкі або "катаанкі".

Абавязковай прыналежнасцю ўбору дзячыны былі ўпрыгожванні - каралі, завушніцы, стракатыя прыгожыя хусткі, абвязаныя вакол шыі спушчаным канцом.

Хлопцы паважна хадзілі ў высокіх "чабоіах", у камзолах чорнага ці сіняга колеру са стракатымі шклянымі ці ме-

талічнымі гузікамі. Паверх камзола - пояс, які некалькі разоў авбіваў талію, зверху - світка і белая валяная шапка на галаве. У канцы XIX ст. у вясковую моду з горада прыйшлі фуражкі з казырком, якія сталі прыналежнасцю ўбору хлопцаў.

Касцюмы сялянскіх, мяшчанскіх і шляхецкіх дзяцей адпавядалі касцюмам іх бацькоў, што вынікала з уяўленняў, што дзеци - эта такія ж дарослыя, толькі маленькія. Толькі ў пачатку XIX ст. дзеци дваран пачалі насыць своеадметныя ад бацькоў віды аддзеня, што было звязана з распаўсюджаннем у іх асяроддзі ідэй французскага філосафа Жан-Жака Руло, што дзеци маюць права на

Князь Юзаф Сапега (1737-1792) у маленстве. Парtrapт 1740-х гг.

Жанчыны з дзецимі з вёскі Драшын Бабруйскага павета.
Фотограф Ісаак Сербаў, каля 1912 г.

Хлопчыкі-сляяне з вёскі Васілевічы Рэчыцкага павета.
Фотограф Ісаак Сербаў, каля 1912 г.

Дзяўчынкі-сляянкі Захоўнай Беларусі ў кобрынскім строі.
Фота 1930-х гг.

перыяд практычнага дзяцінства і на стаўленне як да дзяцей, а не дарослых. У XX ст. дзіцячы касцюм усіх праслоек грамадства ўжо выразна адрозніваўся ад касцюма дарослых, асабліва ў колерах.

Арнамент у беларускім традыцыйным сялянскім касцюме

Арнаментыка беларускага традыцыйнага сялянскага касцюма надзвычай разнастайная і выразная. Яна складаецца з герметрычных і герметрычна-раслінных узоруў. Асноўнымі элементамі беларускага арнамента з'яўляючыся ромб у разнастайных яго варыянтах: у выглядзе квадрата, паставленага на вяршыню, з чатырма кропкамі, з адросткамі, а таксама крыжы, разеткі-зоркі, прамыя і зігзагападобныя лініі.

Прастора, якая перадаецца ў арнаменце - не ілюзорнае адлюстраванне рэчаінасці, а служыць упрыгожван-

ню аб'ектаў прадметна-прасторавага асяроддзя чалавека і без прадмета не існуе і не мае сэнсу. Нават самыя выяўленчыя матывы, напрыклад, ружы, размешчаныя ўздоўж рукава сарочки, існуюць не ў сваім прыродным асяроддзі, полі ці ў букеце, а менавіта на тканине вырабу.

Разнастайнасць беларускага вышытага і тканага арнамента прадстаўлена варыянтамі злучэння асобных геометрычных матывуў у розныя па структуры і рytme кампазіцыі. Часцей за ўсё сустракаецца бардзюр - узорнае паласаці стужка, якая аблікоўвае край, дзеліць паверхню на часткі, паласу, у якой адзін ці два матывы паўтараюцца ў пэўным рytme. Злучэнне палос рознай шырыні дае бясконція варыянты арнаментальных кампазіцый. Вышытыя бардзюры акцэнтуюцца у беларускіх жаночых сарочках месца злучэння верху рукава і плечавой устаўкі. У жаночых і мужчынскіх кашулях вузкі бардзюры

Беларускі свастычны арнамент

Беларуская традыцыйная сялянская кашуля, упрыгожаная арнаментам, з-пад Смаленска

ту з'яўляеца разетка. Часцей за ўсё разеткі - эта крыжы, восьміплётствавыя зорачкі, асобныя кветкі - ружы, лісты ці маленькія букеты. Нездарма такая вышыўка атрымала назыву "цвіцістое нашыванне". Разеткі размяшчаюцца асобнымі элементамі, што дазваляе запоўніць дэкорам значную частку паверхні тканины.

Бардзюр у вертыкальным становішчы, напрыклад на манішках святочных мужчынскіх кашуляў, з'яўляеца цэнтрам дэкаратыўнай кампазіцыі касцюма, прыцягвае да сябе ўвагу ў першую чаргу. Вертыкальнымі бардзюрамі вышываліся рукавы жаночых кашуляў, пры гэтым у кампазіцыі выдзяляюцца цэнтральны, больш шырокі бардзюр. Шырыня бардзюраў, якія выкарыстоўваліся ў фартухах, заўсёды памяншалася знизу ўверх.

Другім найбольш распаўсюджаным у беларускім арнаменце прынцыпам размешчэння асобных геометрычных матывуў на перасячэнні прямых ці дыагональных восьей з'яўляюцца прамая і касая сеткі. Сетчатыя арнаменты запаўняюць верх рукавоў у жаночых сарочках магілёўскага, калінкавіцкага, брагінскага, няглубскага комплексаў традыцыйнага касцюма, усю шырыню манішак на мужчынскіх кашулях. Сетчатыя арнаменты часта злучаюцца з бардзюрамі ў адзіную арнаментальную кампазіцыю.

Трэцім прынцыпам кампазіцыі вышытага арнамен-

Дзяўчынка-сляянка з вёскі Вялава Ашмянскага павета.
Фотограф граф Бенедыкт Тышкевіч, 1898 г.

У 1920-1950-я гг. на Беларусі шырокая распаўсюдзілася паліхромная вышыўка свабоднай гладдзю. Гэты працэс адбываўся адначасова з адмоваю сялян ад традыцыйных форм касцюма з даматканых тканин. Працэс разбурэння традыцыйнага касцюма, ткацтва і вышыўкі на тэрыторыі Беларусі адбываўся ма-рудна і нераўнамерна. Пазней за іншыя ён закрануў Палессе. Менавіта ў гэтым раёне захаваліся ўзоры традыцыйнага касцюма і архаічныя тэхнолагіі яго стварэння і афармлення.

Беларускі нацыянальны касцюм

Жанчына ў хаце з вышыванымі і тканымі ручнікамі (Палессе, Заходняя Беларусь). Фота каля 1936 г.

Кампазіція арнаменту ствараецца на аснове сродкаў упаратковання асноўных элементаў графікі на паверхні вырабу, пры гэтым улічваецца хакттар як элементаў, так і паверхні.

Да традыцыйна вылучаных асноўных аtrybutaў кампазіцыі адносяцца цэльнасць, сіметрыя, асиметрыя, рytм, пластика. Гэтыя аtrybuty адносяцца як да самой речы з арнаментам, так і да самога арнаменту, нават яго матыву, яны ж прымяняюцца ў тэхнічным канструяванні.

Цэльнасць - адна з асноўных якасцей любой арнаментальнай кампазіцыі, звычайна яна разумеецца як не разрыўнасць, безупыннасць, адзінства.

Сіметрыя ўжывляе сабой строгае матэматычнае панянне. Сіметрыя ў широкім сэнсе слова - суразмернасць, яна арганізуе кампазіцыю, усталёўвае супараткованне ў сістэме і з'яўляецца важным фактам у дасягненні цэльнасці твора, у прыватнасці арнаменту.

Асиметрыя - адхіленне ад сіметрыі або яе адсутнасць.

Рytм - універсальны структурны прынцып, які хакттарызуе паўторнасць, мернасць чаргавання элементаў, парадак спалучэння ліній, плоскасцей, аб'ёмаў. Найпрацэйшае празіжение рytму - паўтэрненне ў кампазіцыі адолькавых формаў пры роўных інтэрвалах.

Пластыкай у арнаментальных кампазіцыях прынята называць плаўных пераходы адных элементаў узору ў іншыя.

На відзе выяўленчага элемента або па матыве, які выкарыстоўваецца ў арнаменте, яго падзяляюць на:

геометрычны (кропкі, лініі - ломаныя, прямыя і зігзагападобныя, кругі, ромбы, шматграннікі, зоркі, крыжы, сеткі);

раслінны, які стылізуе лісце, кветкі, плады, дрэвы;

анімалістичны, які стылізуе фігуры ці часткі фігур реальных ці фантастычных жывёл (леў, алень, конь, птуш-

ка, пеўнік, рыба, пчала, матылек);

природны, які стылізуе з'явы природы (маланкі, полымя, сонца, месяц, зоркі);

сімвалічны (напрыклад, трохугольнік сімвалізуе горы; круг, спіраль - сонца ці мясяц);

культавы, які стылізуе хрысціянскую, язычніцкую або варажбітнікі знакі, сімвалы веры (крыжы, абяргі, Святое Дрэва, Дзяды, грамінчая свечка, Радаўніца, дамавік);

геральдычны (гербы і іх элементы, найбольш каштоўнымі якасцямі якіх з'яўляюцца прастата і лаканізм).

Тканіны, матэрэялы і афармленне

У беларускім нацыянальным касцюме выкарыстоўваліся толькі натуральныя тканіны, якія вырабляліся ў хатніх умовах, у асноўным гэта былі лён і воўна, таксама ўжывалася тканіна з валокнаў каноплі. Для афарбоўкі пражы выкарыстоўваліся натуральныя фарбавальнікі: настоі траў, кары, лісця дрэў, балотнай руды.

Для вырабу верхній вopраткі ўжывалася сукно і аўчына.

Чырвоная ніткі для вышывкі купляліся, але пасля ўжо ў хатніх умовах дафарбобуваліся ў карычневы і бардовыя колеры. Часцей за ўсё адзенне было белага колеру, у якасці ўпрыгожвання яно афармлялася вышытым чырвоным арнаментальным узорам, які аб'ядноўваў ўесь камплект ў адзінную кампазіцыю. У арнаменце выкарыстоўваліся геометрычныя ўзоры, пазней пачалі прымяняцца таксама раслінны ўзоры і іх спалучэнне з геометрычнымі. У абавязковым парадку афармляліся арнаментам рукавы, каўнер, фартух і галаўны ўборы. Таксама для афармлення магло выкарыстоўвацца ткацтва ніткамі розных колераў.

Пры раскроі спадніцы з палатна рабілі два палатны, а пры шыцці спадніцы з сукна выкарыстоўвалі ад трох да сістакі падоўжных полак, якія сышываліся разам і збіраліся ў зморшчыны кала пояса.

рункі і аплікацыя, існаваў таксама спецыфічны промысел упрыгожання тканін - набіванка.

Для вырабу пояснага адзення шырокая ўжывалася паліхромная суконная тканіна. На фартухі прышивалі пакуненная або самараонае карункі.

Са з'яўленнем анілінавых фарбавальнікаў і крамных нітак спектр колераў дапоўніўся аранжавым, фіялетавым, блакітным, малінавым, ярка-зялёным, аднак сфера іх выкарыстання была абмежаванай.

Асаблівасці крою

У беларускім касцюме выкарыстоўваліся трэ тыпы кашуль: з прымі плечавымі ўстаўкамі, тунікападобная, з касеткай. Кашулі ўсіх тыпаў мелі прымі разрэз (пасуху) па цэнтры, даўжыня якога дасягала 35-40 см.

У даўніну часцей за ўсё кашулі шылі без швоў на пляніцах, прости перагінаючы тканіну, але ў пачатку XIX ст. такі край лічыўся састарэлым і выкарыстоўваўся толькі ў абрадавай вopратцы. Край стаў полікам, пры якім пярэдніе і задніе палотнішчы злучаліся з дапамогай прастакутных уставак з таго ж самага матэрэялу - поліка.

Каўнер прысытнічаў толькі ў сімволічнай вopратцы сялян, яго вышыня была калі 2-3 см. Сярод дробнай шляхты быў распавяджаны адкладны каўнер. Стаялы каўнер зашпіляўся на пару гузікі ўзбоч або спераду, адкладны - на запанкі (шпонкі) або сцягіваўся стужкай або палоскай каляровай тканіны.

При раскроі спадніцы з палатна рабілі два палатны, а пры шыцці спадніцы з сукна выкарыстоўвалі ад трох да сістакі падоўжных полак, якія сышываліся разам і збіраліся ў зморшчыны кала пояса.

Вышывка і нацыянальны касцюм у сялянскіх традыцыях

У сялянскім асяроддзі ўменне жанчын вышыванец пе-

радавалася з пакалення ў пакаленне. На Палессе ў багатых сем'ях з часамі збіраліся значныя запасы адзення. Гэтае багацце складалі працы малярок, дачок і ўнучак, здаралася, што трох пакалення вышывалі разам. Вышыванцы жанчын вучылі з дзяцінства. Больш за ўсё вышываннем займаліся незамужнія дзяўчыны, якія пачыналі гатаваць сабе пасаг задоўга да вяспеля - ужо з 13-14 гадоў. Для вышывання яны выкарыстоўвалі кожную вольную хвілінку: нават калі пасвілі жывёлу, у перапынках падчас працы на пансім двары. Уменне ткаць і вышыванца ацэнвалася як каштоўныя навыкі, неабходныя кожнай жанчынке. Калі дзяўчына валодала галоўнымі жаночымі рамёствамі - прадзеннем, ткацтвам і вышывкай і ў час вяселля магла дахадзіць да адзінніца, шынную хустку, капшук. Вянчальную кашулю маладому вышывала па звычай сама маладая. Яна вырабляла і ўпрыгожвала яе з любою і марай абшасці ў будучым сямейным жыцці.

Падарункі маладому абавязковаў ѿключалі вясельную кашулю, а таксама святочную кашулі, колькасць якіх магла дахадзіць да адзінніца, шынную хустку, капшук. Вянчальную кашулю маладому вышывала па звычай сама маладая. Яна вырабляла і ўпрыгожвала яе з любою і марай абшасці ў будучым сямейным жыцці.

"Маладзецкая" кашуля, прызначаная для маладога, была прадметам, з якім здзясяніліся таксама спецыяльныя магічныя дзеянні, што забяспечвалі дзяўчыне шчасце ў сямейным жыцці. Напрыклад, напярэдадні вяселля пасля лазні маладая выціралася кашуляй, якая прызначалася для жаніха, што павінна было забяспечыць ёго любою і шчасце ў сямейным жыцці.

У некаторых мясцінах Беларусі кашулю, якую падарыла маладая маладому, ён надзвіваў у той момант вяселля, калі маладой распляталі кось і павязвалі жаночы галаўны ўбор - намітку. Прынята было таксама пераапранаць маладых падчас раздачи каравая.

Кашулю, якая была да гэтага на маладым, аддавалі яго мацеры. Мужчынская вясельная кашулі бераглі як памяць ўсё жыццё, апраналі іх толькі ў святочны дні.

Пасля вяселля маладая жанчына ўжо не мела магчымасці вышыванца. У доме свярху маладую нявестку чакала шмат фізічнай працы і абавязкаў. Затым вынікала нараджэнне дзіцяці, за ім - шмат іншага, таму на вышыванне ўжо ўжо не заставалася часу.

Кашулю, якую вышывала жанчына ўпакоўвалася ў новы перыяд жыцця. Завітая ў белую намітку, якую ўпрыгожвалі жывымі кветкамі, маладая падаўвалася перад гасцямі ў сваём новым вобразе і якасці. Абрад завівалі маладой, якія выконвалі старэйшыя і абавязковая шчаслівія ў шлюбе жанчыны, супрадаўжаючы пажаданнямі маладой шчасця і добраі долі ў шлюбе, дзяцей. З гэтага моманту жанчына ўсё сваё жыццё насіла завіты галаўны ўбор. Без яго жанчына не выходзіла за парог сваёй хаты.

Падарункі маладому абавязковаў ѿключалі вясельную кашулю, а таксама святочную кашулі, колькасць якіх магла дахадзіць да адзінніца, шынную хустку, капшук. Вянчальную кашулю маладому вышывала па звычай сама маладая. Яна вырабляла і ўпрыгожвала яе з любою і марай абшасці ў будучым сямейным жыцці.

Танец "Крыжачок" у беларусских народных строях на национальной марке Азербайджана

гасцей.

Нацыянальны касцюм беларусаў - неад'емны ўдзельнік тэатральных і кінематографічных пастановак на нацыянальную тэматыку. Беларускае народнае адзенне выкарыстоўваеца ўдзельнікамі танцевальных, спеўных і інструментальных гуртоў і ансамблей, прычым робіцца гэта не толькі ў кантэксле "рэканструкцыі" народных традыцый, але і проста ў мэтах надання ўдзельнікам групі пэўнага іміджу, які можа ўвогуле не спалучацца з іх творчасцю.

Беларускі нацыянальны касцюм і варыяцыі на яго тэму шырока выкарыстоўваючыя прадстаўнікі беларускай палітычнай эліты, творчай і навуковай інтэлігенцыі, моладзі. Так, у Беларусі з 2013 г. некалькі гадоў запар праходзіць "Дзень Вышыванкі" -

Яэзэн Янушкевіч пад беларускім сялянскім гальштукам-вышыванкай, пасаваным да сучаснага касцюма. Фота 2014 г.

неафіцыйнае свято, якое прысвячана найперш распаўсюджванню традыцыі нашэння народнага адзення ў сучасным сацыяльна-культурным кантэксле і пашырэнню сферы ўжывання беларускіх мовы і культуры ў беларускім грамадстве.

Варта адзначыць, што беларускі нацыянальны касцюм адносна часта з'яўляецца кропніцай натхнення для дызайнераў і мадэльераў: вядомы амерыканскі рэпер Снуп Дог выпусціў серыю адзення, якія была натхнена беларускім нацыянальным касцюмам; варыяціі на тэму народнага адзення беларусаў можна прасачыць у маднага дома "Valentino" і многіх беларускіх мадыстаў і рамеснікаў.

Вікіпедыя.

